

1. ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Μέσο: ΤΟ ΒΗΜΑ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_ΒΙΒΛΙΑ

Ημ. Έκδοσης: . . . 27/05/2018 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 26/05/2018

Σελίδα: 8

Innews AE - Αποδελτίωση Τύπου - <http://www.innews.gr>

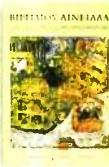

Ψηφιδωτό που απεικονίζει τον ποιητή Βιργίλιο κρατώντας πάπυρο με το έργο του «Αινειάδα».

Βιργιλίου Αινειάδα

Προλεγόμενα, μετάφραση, σχόλια Θεόδωρος Παπαγγελής. Μορφωτικό Ιδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2018, σελ. 493, τιμή 28 ευρώ

Το καταστατικό ποίημα της Ρώμης

Μια καινούργια μετάφραση της «Αινειάδας» του Βιργιλίου, που είναι ταυτόχρονα και ένα αυτόνομο νεοελληνικό ποιητικό κείμενο

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΗ ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗ

«Είσαι λοιπόν ο Ξακουστός Βιργίλιος, / πηγή που ποταμό αναβράει το λόγο; / με θάρι ντροπαλό τού απηλογέμει. / Ω φως των άλλων βάρδων και καμάρ, / θυμήσου τη μακριά σπουδή, με πόση / μεγάλη αγάπη το έργο σου ερευνούσα! / Εσύ 'σαι κι ο ποιητής κι ο δάσκαλός μου /, εσύ 'σαι ο μόνος οδηγός που επίπρω / στην όμορφη γραφή που επίμωσέ με!». Με αυτά τα λόγια ο Δάντης απευθύνεται στον δάσκαλο και οδηγό του Βιργίλιο καθώς τον συναντά σκιά στον δρόμο του και τον εξορκίζει, στον θεό που δεν γνώριζε ο ίδιος, να του γίνει οδηγός: «πν πόρτα ν' αξιωθώ να δω του Πέτρου / και τις ψυχές που τόσο λες θλιμμένες». (Θεία κωμωδία, Η Κόλαση, Α, μτφρ. Ν. Καραντζάκης).

Οδγός, λοιπόν, και δάσκαλος του Δάντη ο Βιργίλιος, και πίσω από αυτούς η μεγάλη πομπή της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας και τέχνης, ποιητές, πεζογράφοι, θεατρικοί συγγραφείς, διανοούμενοι, πολιτικοί, γραμματικοί, δάσκαλοι, μεταφραστές, μουσικοί, ζωγράφοι, κινηματογραφιστές (βλ. *La leggenda di Enea*, 1961, με τον Steve Reeves!). Ακόμη και ο

«πολιμαθής αστέρας του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», ο Ευγένιος Βούλγαρος, θα μεταφράσει «εν προοίω το μέτρο ελληνιστί» το Έργο του «Πουβλίου Ουίργιλιου Μαρώνος» σε 3 τόμους, Πετρούπολη 1791-1792.

Ανάμεσα στη μετάφραση του Ευγένιου Βούλγαρου και στη νεότευκτη μετάφραση του Θεόδωρου Παπαγγελής έχουν κατά καιρούς συνταχθεί και άλλες. Προφανώς κάθε μετάφραση της *Αινειάδας*, ή οποιουδήποτε έργου της κλασικής γραμματείας, έχει κάτι να προσφέρει. Όμως ο επαρκής αναγνώστης που θα θελήσει να μελετήσει την παρούσα μετάφραση, αντιβάλλοντάς την προς όσες έχουν ήδη εκπονηθεί στη γλώσσα μας, θα αντιληφθεί τη διαφορά: πέρα από τη μεταφραστική τιμή και αξιοπιστία της, έχουμε ένα αυτόνομο ποιητικό κείμενο που δεν μπορεί παρά να εγγραφεί (όπως και άλλες μεταφράσεις) στη νεοελληνική ποιητική παραγωγή. Με δυο λόγια: η μετάφραση του Θ. Παπαγγελή συνιστά ένα νεοελληνικό ποιητικό κείμενο – άρα, έτσι πρέπει να αναγνωσθεί και να κριθεί.

Εκ των πραγμάτων το DNA κάθε διαγλωσσικής μετάφρασης, όπως η παρούσα, αλλά – πιστεύω – και κάθε ενδογλωσσικής, όσο και να ακούγεται υπερβολικό, διαφέρει ριζικά από το DNA του πρωτοτύπου. Κατά συνέπεια, ο μεταφραστής

δεν μπορεί παρά, αποδεχόμενος την κειμενική ετερότητα, την «ηλικία» και τη μοναδική «φωνή» του πρωτοτύπου, να συστήσει ένα απολύτως προσωπικό κείμενο. Το κείμενο αυτό θα σέβεται και θα τιμά το νόημα, τη διάνοια του πρωτοτύπου, αλλά, εν ταυτώ, θα αυτοπροβάλλεται ως ένα νέο δημιούργημα, «υπερήφανο» και αυτόνομο. Ο μεταφραστής οφείλει να στέκεται απέναντι στο πρωτότυπο χωρίς να χαμπλώνει τα μάτια. Αυτό κάνει ο Θ. Παπαγγελής: κοιτάζει κατάματα τον Βιργίλιο. Όχι τόσο επειδή δεν «προδίδει», όπως λέγεται, το πρωτότυπο, αλλά επειδή δεν προδίδει τη δική του γλώσσα! Παράγει ένα πρωτότυπο κείμενο απέναντι σε ένα πρωτότυπο κείμενο, ένα προσωπικό κείμενο απέναντι σε ένα προσωπικό κείμενο.

Προκλητική τέχνη

Η παρούσα μετάφραση δεν θα είχε την ποίηση που προσπαθώ να περιγράψω αν ο Θεόδωρος Παπαγγελής δεν είχε θητεύσει, από το 2000 ως σήμερα, στην άχαρη και συνάμα προκλητική τέχνη του μεταφραστή. Το 2000 μας έδωσε μίαν αναπάντητη, θα τη χαρακτήριζα, μετάφραση της οβιδιακής *Ερωτικής Τέχνης* σε ομοιοκατάληκτους στίχους, 21 συλλαβών έκαστος, με (μουσική) τομή στη 10η συλλαβή! Το 2009 επανέρχεται στις οβιδιακές *Μεταμορφώσεις* ακολουθώντας την ίδια στιχουργία, αλλά, τώρα, χωρίς ομοιοκατάληξη – καλώς πιστεύω, καθώς είναι γνωστό, ότι πολλές φορές στις μεταφράσεις η ρίμα κάνει του κεφαλιού τη! Εδώ τώρα η στιχουργία έχει τελειοποιηθεί. Το νέο κείμενο ρέει σε τόσο βάθος και πλάτος ώστε ο τεχνουργημένος και αυστηρός βιργιλιακός εξαμέτρος ούτε μαζεύεται στην ελληνική εκδοχή του, ούτε και περισσεύει. Αντίθετα: ο μεταφρασμένος στίχος κυματίζει ακολουθώντας τον βιργιλιακό κυματισμό. Παράδειγμα: στη 2η ραψωδία, στ. 212 κκ., περιγράφεται ο πνιγμός του Λαοκόοντα και των γυν

του από τους θαλασσιούς όρχεις. Ενώ οι πρωτότυποι στίχοι ακολουθούν το αυστηρό εξαμέτρο, το νόημα τους διασκελίζει τη μετρική τους έκταση, έτσι ώστε να προχωρεί η εικόνα ελισσόμενη, όπως (θα λέγαμε) οι όρχεις τυλίγουν τα θύματά τους. Ιδού η απόδοση (2. 117-120): (Τον Λαοκόοντα) «γραπώνουν και του κάνουνε δεσιά με σπείρες θηριάδεις. Κι όπως τώρα / μεσόκορμα τον ζώσαν δυο φορές και δυο φορές τριγύρω στο λαϊμό του / φολιδωτά τυλίχτηκαν, ψηλά κι απάνωθ' του οβέρκο και κεφάλι / εκράτασαν»! Η ορσειδής στιχουργία είναι ωσαν να επιτείνει την εικόνα.

Ο κύριος σκοπός του παρόντος σημειώματος είναι να συστήσει αυτή την ευτυχή, όπως πιστεύουμε, μετάφραση της *Αινειάδας*. Αναγκαστικά οι παρατηρήσεις μας μένουν στην επιφάνεια του μεταφρασμένου κειμένου. Δεν διαθέτουμε χώρο να καταδείξουμε τα ποικίλα, λ.χ., γλωσσικά επίπεδα της μετάφρασης καθώς, συχνά, «αιρείς» δημοτικοί τύποι παραχωρούν τη θέση της σε λόγιους προκειμένου να προβληθούν τα αντίστοιχα γλωσσικά επίπεδα του πρωτοτύπου. Τα πυκνογραμμένα «Προλεγόμενα», 115 στυλιγμένες σελίδες, παρέχουν χρησιμότερες πληροφορίες για τη φύση του ίδιου του κειμένου των 9.896 εξαμέτρων στίχων. Τι όντως εκόμισε στην τέχνη ο ιερός, οιονεί «προχριστιανικός χριστιανός», Βιργίλιος. Ποια η σχέση του με τον Όμηρο, ποια η «αινειαδική πολυαιδία», δηλαδή η «υψηλή τεχνολογία του κειμένου». Πώς προβάλλεται ο μύθος του Αινεία μέσα στην Ιστορία της Ρώμης την εποχή της κατασκευής του ποιήματος (29-19 π.Χ.). Ποια η μυθολογική επιφάνεια, αλλά και ποιο το ιστορικό βάθος του ποιήματος. Ποια η ομηρική επίδραση αλλά και σε τι συνίσταται η λογοτεχνική και ιδεολογική υπερεπικότητα της *Αινειάδας*. Ποιες οι τεχνικές καινοτομίες, η εσχολογία και η πολιτική του ποιήματος. Ποια η εισροή του στη μετέπειτα ευρωπαϊκή λογοτεχνία, και ποια η ποικιλία πολιτικής τάξεως πρόσληψής του. Η *Αινειάδα* (εκτός των άλλων) συνιστά όχι μόνο το καταστατικό ποίημα του ρωμαϊκού *Imperium* αλλά και το *magnum opus* της Λατινικής και της μετέπειτα δυτικής λογοτεχνίας.

Πολιτική μοίρα

Ο φιλόλογος και μελετητής Θ. Παπαγγελής, διερρευνώντας τη λογοτεχνική και πολιτική μοίρα του ποιήματος, δεν αναφέρεται μόνο στους σημαντικότερους ευρωπαϊκούς μελετητές του Βιργιλίου – καταδεικνύει και την πρόσληψη του ποιήματος σε επίπεδο ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό. «Η *Αινειάδα*», γράφει, «ως καλλιτεχνική σύλληψη, ζητεί να διαβαστεί ακριβώς ως εκκολλητήριο και επωαστήριο της Ιστορίας». Και, προφανώς, της λογοτεχνίας. Ο αναγνώστης ας μείνει, λ.χ., κάπως παραπάνω στη βιργιλιακή εσχολογική τάξεως Νέκεια να δει τη δεύτερη, βραχεία τώρα, συνάντησή του ζωντανού Αινεία με τη σκιά της προδομένης Διδώς. Ναι, η προδομένη από τον εραστή! Όμως έκτοτε η χάρη της αφήνεται συνεχώς τον Αθήναιους και διατρέχει, με ποικίλες εμφανίσεις, την ευρωπαϊκή λογοτεχνία και τέχνη. Ο αναγνώστης θα μάθει επίσης ότι το φως του Βιργιλίου έλουσε, κάποια στιγμή, και τον πρώτο μεγάλο νεοελληνο ευρωπαίο ποιητή, τον κόντε Διονύσιο Σολωμό.

Ο χώρος δεν επιτρέπει περισσότερα. Τώρα είναι η σειρά του αναγνώστη να πορευθεί και οδηγημένος από τον ποιητή και τον μεταφραστή του να ακολουθήσει το ποίημα από στίχο σε στίχο, από σκηνή σε σκηνή, από βιβλίο σε βιβλίο.

Ο κ. Γιώργης Πατρωμανωλάκης είναι ομότιμος καθηγητής του Παιδαγωγικού Αθηνών.

Το βιβλίο θα παρουσιαστεί την Τετάρτη 30 Μαΐου στις 19.00 στο Βιβλιοπωλείο του Μορφωτικού Ιδρυματος Αμερικής 13. Ομιλητές: Θ. Παπαγγελής, Δ. Καψάλης